

CESARSTWO BIZANTYJSKIE

1. Cesarz Konstantyn w 330 r. założył miasto Konstantynopol. Teodozjusz Wielki podzielił Cesarstwo Rzymskie na Wschodnie i Zachodnie w 395 r. Stolicą Wschodniego Cesarstwa Rzymskiego został właśnie Konstantynopol. Po upadku Cesarstwa Zachodniorzymskiego w 476 r. na miejscu Cesarstwa Zachodniorzymskiego powstały państwa barbarzyńskie: Wandalów, Wizygotów, Awarów. itp. Cesarstwo Wschodnie przetrwało upadek Cesarstwa Zachodniorzymskiego, a po licznych reformach z przełomu VI i VII w. przekształciło się w państwo wczesnośredniowieczne, które przetrwało w niezmienionej formie do 1453 r. Ponieważ zmieniono nazwę stolicy z Konstantynopola na Bizancjum cesarstwo również zaczęło nazywać inaczej. Było to już Cesarstwo Bizantyjskie – Bizancjum.

2. W 527 r. cesarzem został Justynian, który podjął się zadania ponownego zjednoczenia ziem wchodzących w skład imperium rzymskiego. Ziemie te były nadal połączone silnymi więziami ekonomicznymi, co miało silny wpływ na ideę odrodzenia imperium rzymskiego.

a) rewindykacje Justyniana

Justynian wykorzystał osłabienie polityczne i rozkład wewnętrzny państw barbarzyńskich. Udało mu się ponownie zamknąć Morze Śródziemne wewnątrz cesarstwa. W 533 r. odebrał Wandalom Afrykę; w 555 r. odebrał Italię Ostrogotom; w 564 r. odebrał południową część Półwyspu Iberyjskiego Wizygotom.

b) reformy wewnętrzne Justyniana

- skodyfikował obowiązujące prawo — 529 – 534 — **Kodeks Justyniana,**
- zreformował studia prawnicze by uzyskać tą drogą wysoko wykwalifikowanych urzędników,.
- był orędownikiem pełnej chrystianizacji cesarstwa, prześladował więc pogan. Zamknął sławną Akademię Ateńską, którą stworzył jeszcze Platon (529)

Justynian dążył do odtworzenia wielkiego cesarstwa uniwersalistycznego o silnej władzy centralnej . Językiem imperium był nadal język łaciński choć w powszechnym użyciu była greka. Łacina nadal była językiem prawa i administracji.

3. Przemiany VI wieku.

a) najazd Longobardów na Italię — ostatecznie Płw. Apeniński został podzielony na dwie części. Jedną zagarnęli Longobardowie i utworzyli tam swoje państwo; drugą zachowało Cesarstwo Bizantyjskie. Tereny te były zarządzane przez urzędnika noszącego tytuł egzarchy — skupiał on w swych rękach władzę cywilną i wojskową. Zostały one nazwane **Egzarchatem Raweńskim.**

b) **cesarz Heraklisz w 632 r. przyjął tytuł basileusa** od tej pory oficjalny tytuł cesarza bizantyjskiego. Zastąpił on skomplikowaną tytulaturę rzymską. Panowanie Herakliusza uważa się za przełomowe w dziejach cesarstwa. Kończy ono definitywnie okres wschodniego cesarstwa rzymskiego i rozpoczyna dzieje Cesarstwa Bizantyjskiego, państwa wczesnośredniowiecznego. Przyspieszony został wówczas proces feudalizacji państwa.

Cesarstwo pod koniec VI i na początku VII wieku stanęło przed wieloma problemami: wojną z Persją, najazdami Słowian, ekspansją arabską.

4. Wiek VII— X.

Wiek VII cechują najazdy Słowian na Płw. Bałkański, ekspansja Arabów, a także Bułgarów

a) **ekspansja Arabów** — podboje arabskie rozpoczęły się po śmierci Mahometa w 632 r. Wskutek tej ekspansji Cesarstwo Bizantyjskie utraciło olbrzymie posiadłości, szczególnie w Afryce i w Azji. Początkowo utraciło Syrię, później Egipt, w VIII w. cała Afryka północna znalazła się w rękach arabskich. Cesarstwo utraciło również posiadłości w Hiszpanii. W pewnym momencie zagrożony był sam Konstantynopol. Arabom nie udało się zdobyć Konstantynopola w latach 717—718— ich inwazja została powstrzymana. Ostatecznie przy Cesarstwie Bizantyjskim pozostał Płw. Bałkański oraz Azja Mniejsza oraz Egzarchat Raweński i Dalmacja. Pozostałe terytoria cesarstwo utraciło.

b) w VII w. na Płw. Bałkański nastąpiła inwazja Słowian. W przeciwieństwie do innych ludów „barbarzyńskich” Słowianie byli nastawieni pokojowo. Osiedlili się na południe od Dunaju spychając ludy Ilirów, Albańczyków i Traków w wysokie góry. Półwysep Bałkański został odcięty od reszty cesarstwa — Słowianie byli trudną przeszkodą, która oddzieliła łaciński Zachód od greckiego Wschodu. Dzięki osiedleniu się Słowian zakończył się kryzys demograficzny cesarstwa. Zmieniła się również struktura etniczna na Półwyspie Bałkańskim.

c) podział administracyjny

Wzrost zagrożenia zewnętrznego, głównie ze strony Arabów i Słowian, przyczynił się do wprowadzenia w cesarstwie nowego podziału administracyjnego. Zniesiono dawny podział na prowincje i wprowadzono podział na temy — okręgi administracyjno-wojskowe, na czele których stał strateg (strategos). Strateg ten łączył w swych rękach władzę cywilną i wojskową. Dowodził lokalnym wojskiem. Był mianowany bezpośrednio przez cesarza. Zajmował się również administracją, wymiarem sprawiedliwości i sprawami finansowymi. W XI w. znajdowało się w granicach cesarstwa 31 tem.

Podział na temy wiązał się ze zmianą struktury armii. Od VII wieku była to armia opierająca się na pospolitym ruszeniu, armia żołnierzy — wieśniaków, którzy w zamian za ziemię i zwolnienie z niektórych podatków, byli zobowiązani do służby wojskowej. Było to wojsko lokalne, które walczyło pod wodzą lokalnego stratega i broniło swojej ziemi. Zmiana ta prowadziła do zmiany stosunków agrarnych — nastąpiła kolonizacja wojskowa. Innym skutkiem było to, że Konstantynopol bronił swoich ziem, a Rzym pozostawił swojemu losowi.

W VIII w. cesarstwo musiało uporać się z naporem Bułgarów. Konflikt ten ciągnął się aż do 1018 r. kiedy to Bułgaria przestała być niepodległym państwem.

c) kłopoty zewnętrzne cesarstwa miały duży wpływ na przemiany wewnętrzne. Utrata ziem Jerozolimy, Antiochii i Aleksandrii, przyczyniła się do wzrostu znaczenia patriarchatu konstantynopolskiego. To miało duży wpływ na wzrost antagonizmu między Kościołem Wschodnim i Zachodnim. Antagonizmy te uległy pogłębieniu w VIII w. Pod wpływem kryzysu ikonoklastycznego.

Kryzys ikonoklastyczny — w Cesarstwie Bizantyjskim znacznie rozrósł się kult świętych obrazów, szczególnie ikon. Z tym wiązał się wzrost znaczenia duchowieństwa. Wobec wzrostu zagrożenia zewnętrznego, cesarz Leon III w 726 r. zakazał kultu świętych obrazów. Nakazał zniszczyć obraz Chrystusa, znajdujący się nad bramą Chalke i zastąpić go symbolem krzyża „zwycięskiego i ożywionego”. Symbol ten miał jednoczyć wszystkie ziemie cesarstwa do walki z poganami — Arabami. Cesarza i jego zwolenników nazwano ikonoklastami czyli obrazoburcami. Ikonoklazm był obowiązującą doktryną od 726 do 843 r. VII sobór nicejski w 787 r. próbował zniwelować konflikt między zwolennikami i przeciwnikami kultu świętych obrazów przywracając kult obrazów. Ostatecznie jednak kult obrazów przywrócono w 843 r. (triumf ikonodulów). Wprowadzenie ikonoklazmu przyczyniło się do zaostrzenia stosunków między Kościołem Wschodnim a Zachodnim. Papież potępiał dekrety cesarza ikonoklastów. Nastąpił dalszy rozłam między Kościołem Wschodnim i Zachodnim (między papieskim Zachodem a cesarskim Wschodem). Z tego powodu papież zwrócił się do Pepina Małego a nie do cesarza bizantyjskiego z prośbą o pomoc w walce z Longobardami. Do całkowitego rozłamu między Kościołem Wschodnim a Zachodnim doszło w 1054 r. — schizma wschodnia. Od tej pory mówimy o Kościele katolickim (Zachód) i Kościele prawosławnym (Wschód).

5. Cesarstwo Bizantyjskie szczyt swej potęgi osiągnęło na przełomie X/XI w. Za panowania cesarza Bazylego II (976-1025) Cesarstwo Bizantyjskie sięgało od Italii po Kaukaz i od Dunaju po Syrię. Państwo to było całkowicie podporządkowane władzy cesarza, który był przedstawicielem Boga na Ziemi; było to państwo jednolite pod względem kultury, państwo greko-prawosławne.

a) władza zwierzchnia należała do cesarza, który nosił tytuł basileusa:

- był wybierany przez senat i akklamowany przez lud i wojsko,
- był on naczelnym wodzem i prawodawcą,

- sprawował władzę świecką i kościelną
- był ziemskim odpowiednikiem Boga i jako taki był strażnikiem wiary i najwyższym dostojnikiem w państwie, nie uznawał zwierzchniej władzy papieży rzymskich,
- posiadał najwyższą władzę sądowniczą

Administracja centralna spoczywała w rękach urzędników nazywanych logotetami. Było ich czterech:

- (1) wielki logoteta — początkowo był głównym dyrektorem poczty, później ministrem spraw wewnętrznych, ministrem spraw zagranicznych i kanclerzem państwa;
- (2) minister skarbu;
- (3) główny skarbnik wojskowy;
- (4) minister dóbr państwowych.

Logoteci podlegali kontroli i nadzorowi głównego kontrolera.

Inni urzędnicy centralni

- quaestor - zawiadywał wymiarem sprawiedliwości,
- domesticos — wódz naczelny,
- wielki drongarios — minister marynarki,
- eparcha lub prefekt Konstantynopola — utrzymywał ład i bezpieczeństwo w stolicy.

Biurokracja była bardzo rozwinięta i w znacznej mierze ułatwiała funkcjonowanie państwa

c) administracja lokalna opierała się na strategach. Terytoria przygraniczne dzielono na mniejsze okręgi skupione wokół zamków (kleizura).

b) gospodarka

Pod względem gospodarczym Cesarstwo Bizantyjskie było najlepiej rozwiniętym krajem w tamtym okresie. Dzięki polityce kolonizacyjnej, która polegała na oddawaniu ziemi osadnikom wojskowym (kolonizacja wojskowa) oraz osadzaniu w granicach cesarstwa ludów barbarzyńskich, nie zmniejszył się w cesarstwie areał gruntów uprawnych. Wręcz przeciwnie — obszar gruntów uprawnych się zwiększał. W Cesarstwie Bizantyjskim uprawiano zboża pszenicę i żyto. Kwitło ogrodnictwo, sadownictwo i hodowla. Tracja, Macedonia, Tesalia i południowe Włochy były „spichlerzem” Europy. Wyspy Morza Egejskiego, Peloponez i południowe Włochy słynęły ze swych ogrodów, w których uprawiano migdały, cytryny, pomarańcze, ligi, rodzynki. Uprawiano trzcinę cukrową bawełnę, morwę do hodowli jedwabników. Ziemia była własnością wielkich właścicieli ziemskich (duchownych i świeckich). Moźnowładcy byli wyłącznymi właścicielami swej ziemi, mieli władzę sądową nad zamieszkałą tam ludnością. Oprócz tego znaczna część ziemi była własnością cesarza. W Cesarstwie Bizantyjskim istniała również drobna własność - małe majątki ziemskie należały do osadników wojskowych, którzy w zamian za posiadanie ziemi byli zobowiązani do służby wojskowej (zasada pospolitego ruszenia — ziemia była zapłatą za służbę).

W cesarstwie rozwijały się prężnie miasta, szczególnie te, które brały udział w ożywionej wymianie handlowej. Konstantynopol liczył ok. 500 tys. mieszkańców. W miastach rozwijało się rzemiosło. Bizancjum słynęło z produkcji towarów luksusowych. W miastach działały manufaktury państwowe i drobne zakłady rzemieślnicze. Rzemieślnicy tworzyli korporacje zawodowe.

Bizancjum kontrolowało handel śródziemnomorski. Dzięki niemu prężnie rozwijała się gospodarka towarowo-pięniężna. W powszechnym użyciu był bizantyjski złoty solid. Stosowano listy kredytowe i weksle dzięki czemu rozwijał się handel (rozliczenia bezgotówkowe).

c) **kultura** — Bizancjum było największym ośrodkiem kulturalnym. Szczyt rozwoju przypadł a przełom IX i X wieku. Rozwinęła się architektura. Budowle sakralne były budowane na planie krzyża greckiego zwieńczonego kopułą. Do najwspanialszych budowli zaliczamy Hagia Sophia. Rozwijało się malarstwo religijne — malowanie ikon. Piśmiennictwo w języku greckim. Cesarze bizantyjscy byli mecenasami sztuki. Rozwinęła się literatura encyklopedyczna. Pisali tacy cesarze jak Leon VI Filozof i Konstantyn VII .